

УДК 316.022.2, 316.022.4

С.Дембіцький,
кандидат соціологічних наук
Т.Любива,
кандидат соціологічних наук

ГЕОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: ДО І ПІСЛЯ КОНФЛІКТУ З РОСІЄЮ

У статті проаналізована динаміка змін геополітичних орієнтацій населення України з 2012 по 2014 рр.. Респонденти поділені на чотири групи: 1) прихильників європейського вектору; 2) прихильників союзу з Росією та Білоруссю; 3) амбівалентно-невизначених; 4) негативістів.

В статье проанализирована динамика изменений геополитических ориентаций населения Украины с 2012 по 2014 гг. Респонденты разделены на четыре группы: 1) сторонников европейского вектора; 2) сторонников союза с Россией и Беларусью; 3) амбивалентно-неопределившихся; 4) негативистов.

Using the data of monitoring survey, the paper describes the dynamics in changes of geopolitical orientations of Ukraine's population (from 2012 to 2014). Respondents are divided into four groups: 1) supporters of the European vector; 2) supporters of the union with Russia and Belarus; 3) ambivalent, or undecided; 4) negativists.

Ключові слова: *геополітичні орієнтації, Україна, Європейський Союз, Росія та Білорусь.*

Ключевые слова: *геополитические ориентации, Украина, Европейский Союз, Россия и Белорусь.*

Key words: *geopolitical orientations, Ukraine, European Union, Russia and Belarus.*

Головною метою даної статті є більш точний розподіл респондентів за групами відповідно до їх геополітичних орієнтацій – європейських (західних) або російсько-білоруських (східних) за період з 2012 по 2014 р.

Одиниці аналізу та змінні. З масивів за 2012 і 2013 рр. виключені респонденти з Автономної Республіки Крим з метою забезпечення порівнюваності відповідних результатів з даними за 2014 р.

Для досягнення поставленої мети були використані три змінні моніторингу: а) про ставлення респондентів до союзу з Росією та Білоруссю; б) про ставлення респондентів до вступу в Європейський Союз; в) про ставлення респондентів до вступу в НАТО.

Основні результати. Важливою рисою ставлення населення України до подальшого шляху розвитку є його амбівалентність і двоїстість. Частина респондентів (особливо великою вона була у 2012 р.) однаково позитивно ставиться як до союзу з Росією та Білоруссю, так і до вступу в Євросоюз. Крім того, є чимало респондентів, які взагалі не визначилися. Саме ця група людей (амбівалентні й невизначені) найбільш цікава з погляду того, до якої з категорій у остаточному підсумку їх слід віднести – зі східними орієнтаціями, із західними або залишити у своїй групі.

Спочатку розглянемо ставлення населення України до різних перспектив інтеграції одночасно. Відповідно до цього можна виділити шість груп:

- 1) ті, хто визначився (позитивно оцінюють одну перспективу і негативно – іншу);
- 2) амбівалентні (позитивно оцінюють обидві перспективи);
- 3) ті, хто повністю не визначився (ті, кому важко сформулювати думку в обох випадках);
- 4) ті, хто частково визначився зі знаком плюс (в одному випадку оцінка позитивна, в іншому – не сформована);
- 5) ті, хто частково визначився зі знаком мінус (в одному випадку оцінка негативна, в іншому – не сформована);
- 6) негативісти (в обох випадках оцінка негативна).

У 2012 р. відсоток однозначно орієнтованих на Схід становив 16,3% (у 2013 р. – 20,8%, у 2014 р. – 16,3%), а однозначно орієнтованих на Захід – 18,4% (у 2013 р. – 22,6%, у 2014 р. – 42,4%). Кількість же амбівалентних у 2012 р. була на одному рівні з групами респондентів, які точно визначилися, а саме – 20,0% (у 2013-му їх кількість

зменшилася до 11,0%, а у 2014-му – до рекордно низьких 2,5%). При цьому кількість респондентів, яким було складно визначитися, у 2012 р. становила 9,2% (у 2013 р. – 11,0%, у 2014 р. – 12,2%). Таким чином, якщо у 2012 р. сукупна кількість амбівалентних і невизначених респондентів становила 29,2% (що значно перевершувало кожен із груп, які визначилися однозначно), то у 2013 р. їх кількість зменшилася до 22,1% (це вже на одному рівні як з кількістю орієнтованих на Схід, так і з кількістю орієнтованих на Захід), а у 2014-му – і зовсім до 14,7%.

Кількість респондентів, які частково визначилися зі знаком плюс, у 2012 р. становила 18,4% (у 2013 р. – 15,4%, у 2014 р. – 5,8%) для східної перспективи і 8,0% (у 2013 р. – 9,0%, у 2014 р. – 5,9%) – для західної.

Якщо припустити, що в разі необхідності однозначно висловити свою позицію (наприклад, під час референдуму) представники цих груп зроблять (або зробили б у 2012 і 2013 рр.) вибір на користь тієї перспективи, яку вони оцінюють позитивно, то відсоток прихильників східної інтеграції досяг би 34,7% у 2012 р., 36,2% у 2013 р. і 22,1% у 2014-му. Стосовно орієнтації на Захід ця величина становитиме 26,4% у 2012 р., 31,7% у 2013 р. і 48,4% у 2014-му. Так само можна розподілити і респондентів, які частково визначилися зі знаком мінус. Тоді прихильники союзу з Росією і Білоруссю наберуть 37,1% у 2012 р., 39,1% у 2013р. і 25,2% у 2014-му. Для прихильників вступу до Євросоюзу ця величина буде 30,7% у 2012 р., 35,8% у 2013 р. і 55,0% у 2014-му.

Кількість негативістів становила близько 3% у 2012 і 2013 рр. і збільшилась приблизно до 5% у 2014-му. Такі величини не дають змоги визначити дану групу як достатньо впливову в нашому суспільстві.

Звідси орієнтовний баланс сил у 2012 р. можна назвати 13/10/10: на 13 осіб зі східними орієнтаціями припадало близько 10 осіб з західними орієнтаціями і 10 осіб, орієнтації яких остаточно не визначені або є амбівалентними. У 2013 р. це співвідношення становило 18/16/10, а у

2014 р. – 15/37/10. Таким чином, остаточна позиція амбівалентних і тих, хто не визначився, могла бути істотним чинником у 2012 і 2013 рр., але перестала бути таким після конфлікту з Росією.

Водночас спробую більш однозначно розподілити групу невизначених і амбівалентних респондентів на основі їхнього ставлення до вступу України в НАТО, яке також виступає індикатором геополітичного вибору.

Якщо респондент позитивно оцінює таку перспективу, то він буде віднесений до євроінтеграційної групи, якщо ж негативно, – до групи інтеграції з Росією і Білоруссю. Якщо ж йому було важко сформулювати думку і цього разу, він буде залишений в амбівалентно-невизначеній категорії.

Отже, було встановлено, що у 2012 р. 13,0% з амбівалентно-невизначеної групи (у 2013 р. – 7,23%, у 2014 р. – 3,8%) відходять до групи зі східними орієнтаціями, 4,00% (у 2013 р. – 2,1%, у 2014 р. – 1,6%) – до групи із західними орієнтаціями. Решта 12,3% у 2012 р. (у 2013 р. – 12,7%, у 2014 р. – 9,4%) групу не змінюють.

У підсумку виходить така ситуація по роках (*табл. 1*). Додатково для визначення неоднорідності суспільства за геополітичними уподобаннями розрахований індекс якісної варіації (IQV¹).

Сталося те, що наприкінці 2013 – на початку 2014 р. здавалося мені малоімовірним (навіть у період Євромайдану) – кількість прихильників євроінтеграції значно перевищила кількість прихильників союзу з Росією і Білоруссю. Фактично стрибок у геополітичних настроях становив майже 20%. З іншого боку, слід зазначити й те, що кількість респондентів, які підтримують східний вектор розвитку, залишається доволі значною (особливо в контексті гострого протистояння з Російською Федерацією). Група ж амбівалентно-невизначених демонструє вельми високу стабільність. Те саме можна сказати і про групу

---

¹ IQV змінюється в діапазоні від 0 (повна однорідність сукупності елементів, що аналізується) до 1 (повна неоднорідність).

Таблиця 1

**Динаміка геополітичних орієнтацій населення України
за 2012–2014 рр.**

Геополітичні орієнтації	Рік		
	2012	2013	2014
Росія та Білорусь	50,7	46,4	29,0
Європа	34,7	37,9	56,6
Амбівалентно-невизначені	12,3	12,7	9,4
Негативістські	3,1	3,1	5,0
IQV	0,82	0,83	0,78

негативістів. Стосовно неоднорідності суспільства загалом, то вона дещо зменшилася.

Регіональні особливості. Додаткової уваги заслуговує розподіл груп з різними геополітичними орієнтаціями за регіонами України. Для відповідного аналізу було використано поділ України на три великі регіони – Західний, Центральний і Південно-Східний. Вони були виділені мною на підставі даних за 2013 р. із застосуванням ієрархічного кластерного аналізу (використовувалися змінні про електоральні уподобання, ставлення до українського громадянства, геополітичні орієнтації, ставлення до статусу російської мови).

Західний регіон включає Волинську, Львівську, Івано-Франківську, Чернівецьку, Тернопільську, Рівненську та Закарпатську області; Центральний регіон – Хмельницьку, Житомирську, Вінницьку, Київську, Чернігівську, Сумську, Полтавську, Черкаську, Кіровоградську та Дніпропетровську області; Південно-Східний регіон – Харківську, Луганську, Донецьку, Запорізьку, Миколаївську, Одеську, а також Херсонську області.

Розміри груп з різними геополітичними поглядами за регіонами наведені нижче (табл. 2).

Отже, у 2014 р. відбулися суттєві зміни установок у всіх трьох регіонах. Водночас установки населення Південно-Східного регіону України демонструють найбільшу інертність. З іншого боку, якщо у 2012 і 2013 рр. найбільш

Таблиця 2

Динаміка геополітичних орієнтацій
населення України за регіонами

Геополітичні орієнтації	Регіон/рік								
	Захід			Центр			Південно-Східний		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Росія та Білорусь	12,8	13,9	5,2	49,2	42,4	17,0	72,9	69,4	56,1
Європа	69,6	66,7	84,3	31,9	40,5	68,3	16,6	18,4	27,5
Амбівалентно-невизначені	14,3	16,4	7,1	15,1	13,3	10,4	8,3	10,0	9,6
Негативістські	3,3	3,1	3,3	3,7	3,4	4,4	2,7	2,7	6,8
IQV	0,64	0,68	0,37	0,84	0,85	0,66	0,58	0,63	0,79

однорідним у значенні геополітичних уподобань був Південно-Східний регіон (про це можна судити з величини IQV), то у 2014 р. цей регіон став уже найбільш неоднорідним.

Не складно побачити, що головна тенденція в динаміці геополітичних уподобань полягає в ослабленні орієнтації “на Схід” і посиленні орієнтації “на Захід”. У 2013 р. це було пов’язано з цілеспрямованою політикою держави, що просувала ідею євроінтеграції аж до відмови укласти асоціацію з Євросоюзом. У 2014 р. основним чинником став багатоаспектний конфлікт із Російською Федерацією.

Варто також зазначити й те, що в сенсі геополітичних цінностей істотно зблизилися Західний і Центральний регіони, а ось Південно-Східний регіон у цьому контексті значно відрізняється від решти України.